

تبیین رابطه حضور در مساجد با شهادت طلبی، ایثارگری و گرایش به ارزش‌های اسلامی (مورد مطالعه استان کرمانشاه)^(۱)

علی مرادی*^۱، هاییل حیدرخانی^۲

۱- استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد اسلام آبادغرب، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلام آبادغرب، ایران.

۲- استادیار گروه جامعه‌شناسی، واحد اسلام آبادغرب، دانشگاه آزاد اسلامی، اسلام آبادغرب، ایران.

چکیده

هدف این مطالعه تبیین رابطه حضور در مساجد و شهادت طلبی، ایثارگری و گرایش به ارزش‌های اسلامی با تمرکز بر شهر کرمانشاه است. این مطالعه با استفاده از روش کمی و تکنیک پیمایشی انجام و برای جمع‌آوری داده‌های مورد نیاز از پرسشنامه استفاده به عمل آمد. جامعه آماری در این مطالعه شهروندان ساکن در شهر کرمانشاه که تعداد کل آن‌ها برابر ۸۵۱۴۰۵ نفر هستند. از این تعداد، ۴۰۰ نفر بر اساس نمونه‌گیری تصادفی ساده برای مطالعه انتخاب گردید. جهت برآورد روایی و پایایی ابزار پژوهش از روایی صوری و آلفای کرونباخ و برای تجزیه و تحلیل داده‌ها متناسب با سطح سنجش متغیرها از آزمون‌های همبستگی، مقایسه میانگین‌ها و رگرسیون چندمتغیره استفاده گردید. در این مطالعه سه فرضیه اصلی وجود دارد و در آن‌ها سعی می‌شود اثرات حضور در مساجد بر تقویت روحیه ایثارگری، شهادت طلبی و ارزش‌های اسلامی بررسی شوند. نتایج حاصل از ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد که بین حضور در مسجد و میزان ایثارگری ($r=0/256$)، میزان توجه به ارزش‌های اسلامی ($r=0/156$) و میزان شهادت طلبی ($r=0/259$) رابطه معناداری وجود دارد. نتایج حاصل از رگرسیون

نشان می‌دهد که حضور در مساجد به عنوان متغیر مستقل توانسته است ($\text{Beta}=0/12$) از میزان ایثارگری، ($\text{Beta}=0/15$) از میزان توجه به ارزش‌های اسلامی و ($\text{Beta}=0/25$) از میزان شهادت طلبی را تبیین و بررسی کند. استدلال می‌شود که حضور در مسجد به افزایش ایثارگری، توجه به ارزش‌های اسلامی و میزان شهادت طلبی در جامعه کمک می‌کند.

واژه‌های کلیدی: حضور در مسجد، ایثارگری، شهادت طلبی، ارزش‌های اسلامی، کرمانشاه.

مقدمه و بیان مسأله

یکی از مسائلی که امروزه بحث و بررسی درباره آن مهم به نظر می‌رسد، تقویت ارزش‌های ایثار و شهادت در جامعه است. در این راستا نقش عوامل زیادی قابل بررسی است، اما حضور در مساجد که به عنوان یک پایگاه دینی است و از فرهنگ دینی حمایت می‌کند، می‌تواند بر بالندگی آن بیافزاید. شاید یکی از نهادهایی که بیشتر از سایر نهادهای اجتماعی در تقویت ارزش‌های اسلامی و ایثار و شهادت وظیفه دارد، مساجد و حضور افراد در مساجد است. بنابراین شناخت این واقعیت می‌تواند به عنوان مرجعی به برنامه ریزان کمک مؤثری بنماید. از آغاز پیدایش مسجد، جنبه‌های فرهنگی آن در نظر گرفته شده بود و حتی در نبود پیامبر (ص) فعالیت‌های فرهنگی مسجد ادامه داشت. آنچه در تاریخ مسجد در سراسر ایران و در طول مبارزات و فعالیت‌های انقلابی به دست می‌آید، مساجد تنها جایگاهی بوده است که در جوی آکنده از وحدت و اخوت و معنویت، نیروهای مبارز و مؤمن و شجاع را در خود جای داده و از این طریق در جهت بیداری و آگاهی بخشی به توده‌های بسیج و گروه‌های مختلف مردمی، رسالت خویش را محقق ساخته است. منظور از فرهنگ ایثار و شهادت طلبی، مجموعه نظام ارزش‌ها، باورها و الگوهای هنجاری هدایتگر به مجموعه نقش‌ها، رفتارها و روابط اجتماعی برخاسته از جهان بینی اسلامی، فرهنگ عاشورای حسینی و آرمان‌های انقلاب اسلامی و اندیشه‌های حضرت امام خمینی (ره) و جامعه ایثارگران است.

در بعد کارکرد آموزشی مسجد از همان آغاز اسلام، به عنوان جایگاه اصلی دانش به فعالیت به شمار می‌رفت. در بعد کارکرد اقتصادی مسجد در جنگ می‌توان گفت که در کشور ما حضور فعال مساجد، آن‌ها را به ستادهای مردمی توزیع کنترل شده اجناس تبدیل کرد و به

نوعی مرکز سازماندهی اقتصادی شرایط جنگی مبدل ساخت. در بعد فرهنگی مسجد به روحیه ایثار و شهادت و حفظ الگوهای اسلامی در نظام اسلامی، کمک شایانی نمود و از وجود همین فرهنگ بوده و هست که حقایق اسلام هم چنان پابرجا و زنده تاکنون باقی مانده است. مسجد کارکرد نظامی هم دارد. پیامبر اکرم (ص) مقدمات فکری و اجتماعی بیشتر غزوات را در مسجد فراهم می‌کرد. آن حضرت با ایراد خطبه‌های گرم و پرشور، مسلمانان را برای نبرد با دشمنان اسلام بسیج می‌کرد و از همان جا نیروهای مسلمان را به جبهه‌های نبرد با دشمنان اسلام بسیج می‌کرد و از همان جا نیروهای مسلمان را به جبهه‌های نبرد اعزام می‌کرد.

از دیدگاه نظری شهادت طلبی، ایثارگری و ارزش‌های اسلامی می‌توانند در قالب فرهنگ سازمانی قابل تبیین و توضیح باشند. اندیشمندان با طراحی مدل‌های گوناگون، فرهنگ سازمانی و ارزش‌های فرهنگی درون آن را به بحث و بررسی کشانده‌اند. بر این اساس پژوهش حاضر به دنبال بررسی اثرگذاری مساجد بر شهادت طلبی، ایثارگری و گرایش به ارزش‌های اسلامی است. در این راستا محقق با پرسشنامه محقق ساخته نسبت به سنجش متغیرهای مذکور اقدام می‌نماید. هدف اصلی این پژوهش بررسی و تبیین تأثیر مساجد بر شهادت طلبی، ایثارگری و گرایش به ارزش‌های اسلامی در استان کرمانشاه است.

در راستای موضوع مورد مطالعه مطالعات متعددی به صورت مستقیم یا غیرمستقیم صورت گرفته است. از جمله آن‌ها می‌توان به نیازی و کارکنان نصر آبادی (۱۳۹۱) اشاره کرد که در مطالعه‌ای تحت عنوان "نقش و تأثیر کارکردهای اجتماعی مساجد دانشگاه‌ها در گرایش دانشجویان به نماز" به نقش اجتماعی مساجد به عنوان یکی از معیارها و ملاک‌های دینی پرداختند و ایجاد انسجام، همبستگی اجتماعی، تقویت روحیه تعاون، همکاری و مشارکت، انعکاس نقطه نظرها و پیشنهادهای دانشجویان به مدیران دانشگاهی را از مهم‌ترین کارکردهای اجتماعی مساجد و فضاهای دینی در دانشگاه‌ها برشمردند (نیازی و کارکنان نصر آبادی، ۱۳۹۱: ۶۶-۷۵). هاشمی در پژوهشی تحت عنوان "تأثیر فرهنگ سازمانی بر رضایت شغلی اعضاء رسمی سپاه" در سال ۱۳۷۷ نتیجه گرفت که بین فرهنگ سازمانی و عوامل ۱۱ گانه‌ای همچون روحیه خود کنترلی، مشارکت در تصمیم‌گیری‌ها، تعیین هویت افراد با سازمان، نظام پاداش، الگوهای ارتباطی، احترام و توجه به زیردستان، روشن نمودن افکار، همکاری و

صمیمیت بین افراد رابطه مثبت و مستقیم وجود دارد (هاشمیان، ۱۳۷۷). عسکری (۱۳۷۸) طی پژوهش تحت عنوان "بررسی نگرش و راههای جذب دانش آموزان دوره راهنمایی و متوسطه استان همدان نسبت به طرح اقامه نماز" اعلام کرد که زمان مناسب برگزاری نماز، آشنا نمودن دانش آموزان با اهمیت و به ویژه فلسفه نماز و تقویت درونی دانش آموزان در این خصوص باید مورد تأکید قرار گیرد. مسعودی فر (۱۳۷۵) در پژوهشی تحت عنوان "بررسی عوامل مؤثر در گرایش نوجوانان دبیرستانهای شهر مشهد به نماز جماعت" نقش اجتماعی دختران شرکت کننده در نماز جماعت را بیشتر از پسران اعلام کرد و به تأثیر فرایندهای شناختی دختران که بحران بلوغ را پشت سر گذاشته و با فراغ بال بیشتر به تجربه اندوزی، درون سازی و برون سازی شناختی پرداخته‌اند، اشاره می‌کند. کمالی نهاد (۱۳۷۵) در مطالعه‌ای با عنوان "بررسی عوامل خانوادگی مدرسه‌ای گرایش دانش آموزان به نماز جماعت" گرایش نوجوانان دختر به نماز جماعت را بیش از پسران دانسته است. سیلان (۱۳۷۹) در مطالعه‌ای با عنوان "راههای گسترش فرهنگ نماز در بین دانش آموزان، مقطع متوسطه شهرستان اردستان" بر این باور است که وضعیت اعتقادی والدین نقش مستقیمی در شرکت دانش آموزان به نماز جماعت ایجاد می‌کنند. صادقی (۱۳۷۸) در پژوهشی با عنوان "بررسی نگرش دانش آموزان نسبت به فریضه نماز" به این نتایج دست یافت که میان تحصیلات پدر و مادر با نگرش و هم چنین اقامه نماز به وسیله آنان به صورت جماعت رابطه معنادار وجود ندارد. قابل ذکر است که پژوهش‌های بیشتری در این راستا وجود دارد از جمله جهانیان (۱۳۷۶) به رابطه ارتباط صمیمانه میان مسؤولان مدارس و شرکت دانش آموزان در نماز جماعت، زنگی آبادی (۱۳۷۲) و مسعودی فر (۱۳۷۵) نقش دوستان را در تمایل دانش آموزان به نماز جماعت را مورد بررسی قرار دادند.

ادبیات نظری پژوهش

با توجه به این که این مطالعه با روش پیمایش و در راستای پارادایم اثباتگرایی انجام شده است، بنابراین چارچوب نظری و مروری بر ادبیات نظری مرتبط با موضوع می‌تواند در راستای تبیین و فهم بهتر مسأله و هم چنین تدوین و ارائه فرضیه‌ها به محقق کمک مؤثری بنماید. شایان ذکر است، که نظریه‌هایی که بتواند موضوع پژوهش را در ارتباط با دیگر پدیده‌های اجتماعی

به صورت خاص و شفاف تعیین کند، بصورت مستقیم ارائه نشده است، از این رو ناگزیر به بررسی دیدگاهها و نظریات متعدد شده ایم. مزیت اصلی این شیوه پژوهش این است که موضوع پژوهش را نه تنها از یک بعد، بلکه از زوایای گوناگون مورد مطالعه قرار داده است و بالطبع نتایج آن از جامعیت بیشتری برخوردار است.

نظریه دورکیم و نهادهای دینی: یکی از مهمترین کارکردهای مسجد، کارکرد ایجاد همبستگی است، کارکرد تجانس وحدت و انسجام بخشیدن جامعه و به اعضای یک گروه اجتماعی را معمولاً دین و نظام‌های قانونی برعهده داشته‌اند. یکی از نیازهای اساسی جامعه اسلامی، همبستگی نیروهای مسلمان بر محور دستوره‌های الهی است. وحدت از یک سو به اسباب و عواملی نیاز دارد تا هرچه بیشتر پایدار شود و از سوی دیگر، نیازمند مکانی است که در آن حضور یابد، تا دسیسه‌های دشمنان پیدا و ناپیدا را نقش بر آب کند. مسجد، کانونی است که همه نوع قشر، چه فقیر و غنی در آن در یک صف واحد می‌ایستند و نماز می‌خوانند و یکسانند و هر روزه این کار را تکرار می‌کنند. یکی بر دیگری برتری ندارد، جز این مستحب است، آنان که از نظر علم و کمالات انسانی و تقوا بر دیگران برتری دارند، در صف نخست باشند. حضور هر روزه در مسجد از یک سو، دل‌های مسلمانان سست ایمان را نیرو می‌بخشد و از سوی دیگر سبب می‌شود تا دشمنان دین، یعنی آنان که به انتظار تفرقه و پراکندگی مسلمانان نشسته‌اند، ناامید شوند (سلیمان پور، ۱۳۹۱: ۳۹۰). براساس نظریه دورکیم می‌توان گفت مسجد منجر به تقسیم کار، همبستگی اجتماعی و به طور ضمنی تعهد به معنی پایندی به نقش‌های اجتماعی می‌شود و این به نوبه خود عامل ایجاد همبستگی در جوامع است.

دورکیم معتقد است «همه ادیان متضمن اعمال تشریفاتی و شعائری منظم هستند که در آن گروهی از مؤمنان گرد هم می‌آیند. در مراسم تشریفات جمعی، حس همبستگی گروهی تأیید و تقویت می‌شود» (گیدنز، ۱۳۸۶). در واقع «تشریفات و شعائر از نظر دورکیم «برای پیوند دادن اعضای گروه ضروری است. از این رو است که آن‌ها نه تنها در وضعیت‌های عادی پرستش، بلکه در بحران‌های گوناگون زندگی که در آن تغییرات و گذرهای عمده اجتماعی تجربه می‌شود، مانند تولد، ازدواج و یا مرگ نیز، یافت می‌شود» (گیدنز، ۱۳۸۶).

نظریه کنترل اجتماعی: کنترل اجتماعی به مجموع عوامل محسوس و نامحسوسی که یک جامعه در جهت حفظ معیارهای خود به کار می‌برد و مجموع موانعی که به قصد جلوگیری افراد از کجروی اجتماعی در راه آنان قرار می‌دهد، گفته می‌شود (ستوده، ۱۳۸۳: ۱۳۵). کنترل اجتماعی به دو صورت رسمی و غیررسمی است. کنترل رسمی در جریان هم‌نوایی با هنجارهای اجتماعی براساس قوانین و مقرراتی که به وسیله دولت یا نیروی اجرایی انجام می‌گیرد؛ مثل نیروی انتظامی و امنیتی. کنترل غیررسمی شامل کلیه امر و نهی‌هایی است که به فرد می‌شود تا بتواند با هنجارهای اجتماعی گروهی سازگار شود؛ مثل: خانواده، مسجد، مسجد به عنوان یکی از نهادهای اجتماعی نقش مؤثری در کنترل اجتماعی افراد دارد، که از طریق فریضه امر به معروف و نهی از منکر متجلی می‌گردد.

نظریه پیوند اجتماعی: هیرشی^۱ (۱۹۶۹) پایه‌گذار نظریه پیوند اجتماعی بر این باور است که کثر رفتاری زمانی روی می‌دهد که پیوند میان فرد و جامعه ضعیف یا گسسته گردد. او چهار عنصر اصلی دلبستگی، سرسپردگی، درگیری و ایمان را باعث پیوند بین فرد و جامعه می‌داند: دلبستگی: دلبستگی به افراد و نهادهای اجتماعی یکی از شیوه‌هایی است که فرد خود را از طریق آن به جامعه پیوند می‌دهد، ضعف چنین پیوندهایی موجب می‌شود که فرد خود را در ارتکاب کثرتفاری آزاد بداند. سرسپردگی (تعهد): افراد در دست‌یابی به هدف‌هایی که برای آن‌ها سرمایه‌گذاری کرده‌اند و وقت و انرژی خود را در راه آن صرف کرده‌اند، تعهد دارند. از این رو به منظور موقعیت و پایگاه اجتماعی که با تلاش خود به دست آورده‌اند، کثرتفاری نمی‌کنند. درگیری و مشارکت: معمولاً کسانی که درگیر کار، زندگی خانوادگی، سرگرمی، مشارکت اجتماعی و ... هستند؛ کمتر فرصت پیدا می‌کنند که هنجار شکنی کنند. ایمان (اعتقاد): هیرشی معتقد است که هرچه میزان اعتقاد به ارزش‌های اخلاقی و هنجارهای فرهنگی، ضعیف‌تر باشد، احتمال کثرتفاری کمتر می‌شود.

نظریه انتقال فرهنگی: نظریه انتقال فرهنگی بر این نکته تأکید دارد که رفتارهای انحرافی از طریق معاشرت با «دوستان ناباب» آموخته می‌شود. ادوین ساترلند (۱۹۳۹) بر این اعتقاد بود که رفتار انحرافی از طریق پیوند افتراقی یعنی داشتن روابط اجتماعی با انواع خاصی از مردم مانند

«تبهکاران» آموخته می‌شود (ستوده، ۱۳۸۴: ۱۴۹). بنابراین دوستان تأثیر فراوانی بر شخصیت آدمی دارند و سعادت و شقاوت او را رقم می‌زنند. هم‌نشینیان فاسد و ناباب، جدا از آنکه می‌توانند عرضه‌کننده الگوهای رفتاری ناصواب و محرمانه باشند؛ از طریق همراهی، تأیید و تقویت رفتارهای نابخردانه آدمی، به گمراهی بیشتر او کمک می‌کنند. حضرت علی (ع) بر این نکته تصریح دارد که معاشرت با اشرار و پلیدان، مانند بازی و تماس با آتش است که انسان را می‌سوزاند و از بین می‌برد (خسروی، ۱۳۸۷). براساس این نظریه می‌توان گفت: دوستی‌هایی که در مسجد آغاز می‌شود براساس تولی و تبری است و از جرم و جنایت و ... سر در نمی‌آورد، دوستانی که با معیارهای دینی برگزیده شده‌اند همواره موجب زینت و سرافرازی انسان بوده‌اند. نکته مقابل این نوع دوستی، دوستی افراد غیر صالح و غیرمتمقی است که غالباً به هنگام گرفتاری نه تنها از دوست خود حمایت نمی‌کنند، بلکه او را لو می‌دهند و یا تنها رها می‌کنند. در احادیث نبوی آمده است که انسان با هر چیزی که مونس شده و آن را دوست داشته باشد روز قیامت با همان محشور می‌شود (سلیمان پور، ۱۳۹۱: ۴۱۱).

دیدگاه نظری پارسونز: براساس نظریه پارسونز می‌توان گفت مسجد یک سازمان اجتماعی در نظر گرفته شده که ارزش‌ها و اهداف آن متناسب با نظام اجتماع است. این سازمان برای ارائه یکسری عملکردهای اصلی به وجود آمده که در کنار آن عملکردهای جانبی را نیز برای رفع نیازهای مردم و جلب مشارکت آنان انجام می‌دهد. مسجد به عنوان یک سازمان اجتماعی، دارای سه سطح فنی، مدیریتی و نهادی است. بخش فنی که شامل ابزار و وسایل دست‌یابی به هدف، امکانات و تجهیزات است. سطح مدیریتی امام جماعت و اعضای هیأت امناء و سطح نهادی که وظیفه مراقبت از ارزش‌های سازمان را به عهده دارد. براساس نظریه پارسونز اگر این سه بخش همکاری و هماهنگی لازم را با یکدیگر داشته باشند، می‌توانند به هدف خود (جلب مشارکت مردم) نائل شوند (شایگان، ۱۳۸۹: ۱۳۶).

روش پژوهش

روش تحقیق در این مطالعه، توصیفی - تحلیلی از نوع پیمایشی است. با توجه به این که شهر کرمانشاه وسیع بوده و امکان گردآوری داده‌ها از همه شهروندان برای محققان مقدور

نمود، لذا با استفاده از روش پیمایشی داده‌ها جمع آوری شدند تا این که بعداً قدرت تعمیم پذیری برای نویسنده‌ها وجود داشته باشد. جامعه آماری در این مطالعه شهروندان ساکن شهر کرمانشاه می‌باشند. براساس سرشماری سال ۱۳۹۰ کشور، کل جمعیتی که در شهر کرمانشاه سکونت دارند برابر ۸۵۱۴۰۵^۱ نفر می‌باشند. در این پژوهش برای حجم نمونه از فرمول نمونه‌گیری کوکران استفاده شد. حجم نمونه ۳۸۵ نفر در نظر گرفته شد که بر اساس نمونه‌گیری تصادفی ساده دست به انتخاب نمونه زده شد. این فرمول بر اساس جمعیت کل (جامعه آماری) و سطح اطمینان ۹۵٪ و خطای ۵٪، حجم نمونه را برآورد می‌کند (رفیع پور، ۱۳۷۰: ۳۸۳). براین اساس حجم نمونه در این پژوهش بر اساس فرمول کوکران برابر با ۳۸۵ نفر است که برای بالا رفتن پایایی و دقت لازم تعداد ۴۰۰ نفر مبنای مطالعه و تحلیل قرار گرفت.

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)} = \frac{\frac{(1/96)^2 (0/5)(0/5)}{(0/05)^2}}{1 + \frac{1}{851405} \left(\frac{(1/96)^2 (0/5)(0/5)}{(0/05)^2} - 1 \right)} = \frac{\frac{0.960}{0.0025}}{1 + \frac{1}{851405} \left(\frac{0.960}{0.0025} - 1 \right)} = \frac{384.16}{1.0004} = 384.001 \approx 385$$

ابزار گردآوری داده‌ها، پرسشنامه محقق ساخته است. این پرسشنامه براساس مبانی نظری و پیشینه پژوهش و هم‌چنین تعریف عملیاتی متغیرها تدوین و طراحی شد.

در مطالعه حاضر با استفاده از مطالعه مقدماتی بر روی نمونه‌ای ۵۰ نفری از آزمودنی‌ها خواسته شد نظر خود را درباره کیفیت سؤالات اعلام کنند و براساس نظریات آن‌ها اصلاحات لازم در پرسشنامه‌ها صورت گرفت. پس از پایان یافتن گردآوری داده‌ها، پرسشنامه‌ها، استخراج و آن‌گاه به کامپیوتر انتقال یافت و سپس با استفاده از بسته نرم افزار آماری برای علوم اجتماعی^۲ مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها متناسب با سطح سنجش متغیرها از آزمون‌های همبستگی، مقایسه میانگین‌ها و رگرسیون چندمتغیره استفاده گردید.

^۱ جامعه آماری سال ۱۳۹۰ در نظر گرفته شده است. دو دلیل برای این کار وجود دارد: اول این که پژوهش حاضر نتیجه طرح تحقیقاتی است که در سال ۱۳۹۱ با بنیاد شهید و امور ایثارگران استان کرمانشاه صورت گرفته است و پیشنهاد داور و ناظر براین بود که این سال مدنظر باشد و دوم این که آخرین و نزدیکترین آمار رسمی به زمان مطالعه آمار سال ۱۳۹۰ بود.

تعریف مفاهیم و متغیرها

۱- فرهنگ ایثار و شهادت: به مجموعه‌ای از آگاهی‌ها، باورها، اعتقادات و اعمالی گفته می‌شود که موجب تقرب انسان به عالی‌ترین درجه کمال یعنی انتخاب آگاهانه مرگ در راه خدا می‌گردد (معدنی، ۱۳۷۸: ۱۹). در این پژوهش فرهنگ ایثار و شهادت با استفاده از سه مفهوم روحیه ایثارگری، شهادت طلبی و گرایش به ارزش‌های اسلامی مورد سنجش قرار گرفت.

الف- ایثار: ایثار در لغت به معنای از خود گذشتن و خود را رها کردن و دیگری را انتخاب کردن است (ممدوحی، ۱۳۸۷: ۱۰۴). روحیه ایثارگری عبارت است تمایل عاطفی و ذهنی فرد به از خود گذشتن و خود را رها کردن و دیگری را انتخاب کردن است. روحیه ایثارگری در این پژوهش با استفاده از ۲۱ گویه در قالب طیف ۵ درجه‌ای لیکرت و با استفاده از ابعاد زیر سنجش گردید.

۱- مبارزه و جهاد فی سبیل الله: به معنای ایثار جان و مال در راه اعتلای اسلام و پایداری در راه اقامه شعائر دینی با تحمل مشکلات و مقاومت در برابر طوفان حوادث.

۲- بصیرت و آگاهی: توان تشخیص حق از باطل و پی بردن به کنه فتنه و رفتار منافقانه دشمنانی که به منظور رخنه در صفوف مسلمین لباس مسلمانی پوشیده‌اند.

۳- مبارزه فکری و اعتقادی: شناخت بنیان‌های اعتقادی دشمن و تجهیز خویش به سلاح اندیشه و فکر و پای نهادن در میدان مبارزه اعتقادی و فکری در تمامی صحنه‌ها.

ب- حفظ ارزش‌های اسلامی: متغیر دوم وابسته در این پژوهش حفظ ارزش‌های اسلامی است. این متغیر با استفاده از ۲۳ گویه و با استفاده از ابعاد و مؤلفه‌های زیر مورد سنجش قرار گرفت:

۱- تزکیه و تعلیم و تربیت اسلامی: پایبندی به اصول و فروع دین و رعایت موازین اخلاقی نشأت گرفته از دین مبین اسلام و احترام به دیگران و کسب فضیلت‌ها و سجایای اخلاقی است.

۲- پیاده کردن احکام اسلامی (اجتماعی): تقید به اجرای احکام اسلام و تلاش در جهت پیاده کردن آن به بهترین نحو ممکن و جلوگیری از زیر پا نهادن این احکام توسط کسانی که دارای تقید لازم نیستند. با اجرای امر به معروف و نهی از منکر.

۳- بسط و گسترش نشاط دینی در جامعه: تلاش در جهت بسط طراوت و شکوفایی استعدادهاى درونى در پرتو آموزه‌هاى دینى و کوشش برای رفع موانع فرا روی اندیشه ناب اسلام محمدی(ص) و ایجاد امید و نشاط و آینده نگری در مردم مسلمان.

۴- علم ورزی و علم اندوزی: عبارتست از علم دوستی و کسب علم و دانش و تلاش برای افزودن بر اندوخته‌هاى علمى به منظور اعتلا بخشیدن به اندیشه ناب اسلامى.

۵- رعایت تقواى فردى و پرهیز از محرمات: تقوا به معنای دوری از محرمات و کارهاى نا ثواب و ناشایست و هر آنچه که موجبات خشم و غضب خداوند را فراهم مى‌سازد است که عدم انجام محرمات موجب جلب رضایت و غفران الهی می‌شود.

ج- شهادت: بالاترین درجه ایشار و فداکاری در راه خداوند به شمار می‌رود (سلیمی، ۱۳۶۸: ۲۶). عملی آگاهانه و هدفمند که شخص در آن با نثار جان خود در راه خدا تسلیم می‌شود. شهادت طلبی عبارت از وضعیت و شرایطی که طی آن مردم یک کشور بر اساس میل و علاقه شدید نسبت به باورها، اعتقادات و سرزمین خود اقدام به فداکاری‌هاى بزرگ؛ بذل جان و دست کشیدن از تمام هستی و دارائی خود می‌نمایند. به طور خلاصه می‌توان مؤلفه‌هاى شهادت طلبی را به صورت زیر ارائه نمود:

- ۱- رسیدن به تکامل و جاودانگی:
- ۲- معامله سودمند با خداوند (تقدیم جان در برابر بهشت):
- ۳- اطاعت از خدا، رسوا و اولی الامر:
- ۴- کمک به مستضعفین و برپایی عدالت، آزادی و رفع ظلم و فتنه:
- ۵- امر به معروف و نهی از منکر و احیا و اشاعه سنت‌هاى الهی:
- ۶- تزریق خون تازه به پیکر اجتماع و تقویت روحیه انقلابی در آحاد مردم:
- ۷- حضور در صحنه جهاد فی سبیل الله:
- ۸- سیر و سلوک معنوی و طی طریق:

میزان شهادت طلبی با استفاده از ۱۶ گویه در قالب طیف پنج درجه‌ای لیکرت مورد سنجش قرار گرفت.

د- میزان حضور افراد در مسجد: در این پژوهش میزان حضور پاسخگویان در مسجد با استفاده از ۸ گویه در قالب طیف پنج درجه‌ای لیکرت سنجش گردید. از آن جا که گویه‌های تدوین شده برای این متغیر برای برنامه‌های سیاسی، فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی، خانوادگی، خدمات داوطلبانه و بود و تعداد گویه‌های هر بعد بعضاً به کمتر از دو گویه تقلیل پیدا می‌کرد بنابراین ذکر تعداد گویه‌ها کافی بود چون آن‌ها در راستای هم بوده و در نهایت با هم جمع شدند. از جمله این ابعاد و مؤلفه‌ها:

حضور در مسجد برای ادای نماز

حضور در مسجد برای ادای نماز جماعت

حضور در مسجد برای همکاری با مسجد محله

حضور در مسجد برای تشکیل مراسم اعیاد مذهبی و عزاداری‌ها

حضور در مسجد برای شرکت در دعا‌های مذهبی

حضور در مسجد برای شرکت در مناسبت‌ها مانند شهادت معصومین

حضور در مسجد برای امور اجتماعی و خانوادگی

حضور در مسجد برای مباحثات سیاسی

برای روایی ابزار پژوهش در این مطالعه از روایی صوری استفاده به عمل آمد. برای این منظور، سؤال‌های پرسشنامه در اختیار تعداد شش نفر از اساتید و متخصصان قرار گرفت. آن‌ها پس از بررسی و اعلام نظرات خود راجع به سؤالات، در نهایت با در نظر گرفتن اجماع فکری آن‌ها، پرسشنامه نهایی تدوین و مبنای جمع آوری داده‌ها قرار گرفت. جهت سنجش پایایی ابزار پژوهش نیز از تکنیک آماری آلفای کرونباخ استفاده گردید. نتایج حاصل از آن در جدول شماره ۱ وجود دارد.

جدول شماره ۱: ابعاد و شاخص‌های متغیرهای پژوهش

نام متغیر	نوع متغیر	سطح سنجش	مؤلفه‌ها	تعداد گویه	میزان آلفا
حضور در مسجد	وابسته	فاصله‌ای	حضور در مسجد برای ادای نماز، نماز جماعت، همکاری با مسجد محله تشکیل مراسم اعیاد مذهبی و عزاداری‌ها، دعاهای مذهبی، شرکت در مناسبت‌ها مانند شهادت معصومین، امور اجتماعی و خانوادگی، مباحثات سیاسی	۸ گویه	۰/۹۰
میزان ایثارگری	مستقل	فاصله‌ای	مبارزه و جهاد فی سبیل الله، بصیرت و آگاهی، مبارزه فکری و اعتقادی	۲۱ گویه	۰/۹۲
ارزش‌های اسلامی	مستقل	فاصله‌ای	حفظ ارزش‌های اسلامی، تزکیه و تعلیم و تربیت اسلامی، پیاده کردن احکام اسلامی (اجتماعی)، بسط و گسترش نشاط دینی در جامعه، علم و ورزی و علم‌اندوزی، رعایت تقوای فردی و پرهیز از محرّمات	۲۳ گویه	۰/۸۵
شهادت طلبی	مستقل	فاصله‌ای	رسیدن به تکامل و جاودانگی، معامله سودمند با خداوند (تقدیم جان در برابر بهشت)، اطاعت از خدا، رسوا و اولی الامر، کمک به مستضعفین و برپایی عدالت، آزادی و رفع ظلم و فتنه، امر به معروف و نهی از منکر و احیا و اشاعه سنت‌های الهی حضور در صحنه جهاد فی سبیل الله، سیر و سلوک معنوی و طی طریق	۱۶ گویه	۰/۸۰

یافته‌های پژوهش

داده‌های پژوهش حاصل استخراج پرسشنامه‌هایی است که توسط ۴۰۰ نفر از شهروندان

۱. براساس نمونه گیری کوکران ۳۸۵ نفر به دست آمد ولی برای بالا بردن روایی و پایایی ابزار پژوهش داده‌های لازم از ۴۰۰ نفر جمع آوری گردید.

کرمانشاه تکمیل گردیده و اساس تجزیه و تحلیل یافته‌های پژوهش حاضر قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش به صورت زیر تحلیل شدند.

مشخصات فردی پاسخگویان

نتایج حاصل نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پاسخگویان را افراد طبقه متوسط جامعه تشکیل می‌دهند به طوری که ۲۳۴ نفر از پاسخگویان در این طبقه قرار می‌گیرند. از طرفی ۱۱/۳ درصد از پاسخگویان در طبقات بالای جامعه، ۵۸/۵ درصد در طبقات میانی جامعه و ۳۰/۳ درصد از آن‌ها هم در طبقات پایین جامعه قرار دارند. از ۴۰۰ نفر نمونه آماری لحاظ شده در این پژوهش، ۱۰۴ نفر از پاسخگویان شاغل و ۲۹۶ نفر غیرشاغل بوده است. هم چنین ۸۴ نفر جزء کارکنان مشاغل دولتی که ۲۳/۹ درصد جمعیت نمونه و ۱۳۱ نفر جزء کارکنان مشاغل آزاد و غیردولتی می‌باشند که ۳۷/۸ درصد جمعیت نمونه و ۱۳۵ نفر نیز مربوط به افرادی است که دانشجوی، خانه دار، بازنشسته و ... بودند که ۳۸/۴ درصد جمعیت نمونه و در نهایت ۴۸ نفر نیز به این سؤال پاسخ ندادند که این افراد ۱۲/۰ درصد جمعیت نمونه را تشکیل می‌دهند. میانگین سنی افراد مورد مطالعه برابر ۳۱/۳۸ سال است. که تقریباً متوسط سنی نسبتاً جوان را بیان می‌کند.

نتایج نشان می‌دهد که میانگین حضور پاسخگویان در مسجد برابر ۲۶/۵۱ است که این نمره در مقایسه با میانگین مورد انتظار^۱ (۲۴) بیشتر است. شاخص دیگر میانگین میزان نگرش نسبت به ایثارگری برابر با ۶۹/۹۲، میانگین میزان نگرش نسبت به ارزش‌های اسلامی ۷۸/۰۱ و میانگین میزان نگرش نسبت به شهادت برابر ۵۵/۵۰ است. این ابعاد در مقایسه با میانگین‌های مورد انتظار برای متغیرهای فوق به ترتیب ۶۳، ۶۹ و ۴۸ است.

۱. میانگین مورد انتظار در این مطالعه برای هر یک از متغیرها به این صورت محاسبه گردید که تعداد گویه‌های مربوط به هر متغیر در عدد ۳ (حد متوسط جواب‌های در نظر گرفته شده برای هر گویه طبق طیف پنج درجه‌ای لیکرت) ضرب شده است. عدد به دست آمده از ضرب فوق را با میانگین واقعی که با استفاده از داده‌های گردآوری شده مقایسه نمودیم. چنانچه میانگین واقعی کوچکتر از میانگین مورد انتظار باشد گفته می‌شود که مقدار و میزان آن متغیر کمتر از میزان متوسط یا حد وسط جامعه بوده و بالعکس.

جدول ۲ میزان وضعیت ایثارگری، شهادت و ارزش‌های اسلامی در میان پاسخگویان

نام متغیر	فراوانی	میانگین		انحراف معیار	تعداد گویه‌ها	آلفای کرونباخ
		واقعی	مورد انتظار			
میزان حضور در مسجد	۳۹۹	۲۶/۵۱	۲۴	۶/۷۳	۸	۰/۹۰۹
میزان ایثارگری	۳۹۹	۶۹/۹۲	۶۳	۱۶/۸۷	۲۱	۰/۹۲۵
میزان ارزش‌های اسلامی	۳۹۰	۷۸/۰۱	۶۹	۱۸/۱۷	۲۳	۰/۸۵۴
میزان شهادت طلبی	۳۹۹	۵۵/۵۰	۴۸	۱۱/۵۵	۱۶	۰/۸۰۶

رابطه حضور در مسجد و ایثارگری: نتایج به دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون مؤید این مطلب است که بین میزان ایثارگری و حضور در مسجد رابطه معناداری وجود دارد ($r=0/256$). مطابق با نتایج به دست آمده می‌توان چنین عنوان کرد که به هر میزانی که افراد در مسجد حضور پیدا کنند، به همان میزان بر روی میزان ایثارگری آن‌ها تأثیر دارد.

رابطه حضور در مسجد و شهادت طلبی: نتایج حاصل نشان می‌دهد بین دو متغیر حضور در مسجد و میزان شهادت طلبی رابطه معناداری وجود دارد ($r=0/156$). می‌توان چنین عنوان کرد که به هر میزانی که افراد در مسجد حضور پیدا کنند، به همان میزان بر روی میزان شهادت طلبی آن‌ها تأثیر دارد.

رابطه حضور در مسجد و میزان توجه به ارزش‌های اسلامی: نتایج به دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین دو متغیر حضور در مسجد و میزان توجه به ارزش‌های اسلامی رابطه معناداری وجود دارد ($r=0/259$). مطابق با نتایج به دست آمده می‌توان چنین عنوان کرد که به هر میزانی که افراد در مسجد حضور پیدا کنند، به همان میزان بر روی میزان توجه به ارزش‌های اسلامی آن‌ها تقویت می‌شود. هم چنین نتایج به دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون مؤید این مطلب است که بین سن و حضور در مسجد ($r=0/215$)، میزان ایثارگری ($r=0/333$)، میزان شهادت طلبی ($r=0/308$) و میزان توجه به ارزش‌های اسلامی ($r=0/320$) رابطه معناداری وجود دارد.

جدول ۳ ضریب همبستگی پیرسون بین میزان حضور در مسجد و میزان ایثارگری

معناداری	همبستگی	انحراف معیار	میانگین	همبستگی	
۰/۰۰۰	۰/۲۵۶	۱۶/۸۷	۶۹/۹۲	میزان ایثارگری	۰/۲۵۶ ۰/۱۵۶ ۰/۲۵۹
۰/۰۰۲	۰/۱۵۶	۱۱/۵۵	۵۵/۵۰	میزان شهادت طلبی	
۰/۰۰۰	۰/۲۵۹	۱۸/۱۷	۷۸/۰۱	میزان توجه به ارزش‌های اسلامی	
۰/۰۰۰	۰/۲۱۵	۷/۳۴	۲۶/۵۱	میزان حضور در مسجد	سن
۰/۰۰۰	۰/۳۳۳	۱۶/۸۷	۶۹/۹۲	میزان ایثارگری	
۰/۰۰۰	۰/۳۰۸	۱۱/۵۵	۵۵/۵۰	میزان شهادت طلبی	
۰/۰۰۰	۰/۳۲۰	۱۸/۱۷	۷۸/۰۱	میزان توجه به ارزش‌های اسلامی	

آزمون رگرسیون دو متغیره: در این بخش به تحلیل رگرسیون از داده‌ها و روابط بین متغیرها پرداخته می‌شود. هدف از این تحلیل، مشخص نمودن سهم نسبی میزان حضور در مسجد در میزان ایثارگری، ارزش‌های اسلامی و میزان شهادت طلبی است. جدول شماره ۴ آماره‌های تحلیل رگرسیون دو متغیره میزان ایثارگری را نشان می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده برابر ۰/۱۲ است. این عدد نشان می‌دهد که به ازای یک واحد افزایش در میزان حضور در مسجد، به اندازه ۰/۱۲ به میزان ایثارگری افراد افزایش می‌یابد. مقدار R^2 (تصحیح شده) نشان می‌دهد که ۲۵ درصد از تغییرات متغیر میزان ایثارگری افراد توسط میزان حضور آن‌ها در مسجد تبیین و پیش بینی می‌شود. معنی دار بودن F به این معنی است که به طور حتم بین میزان حضور در مسجد و میزان ایثارگری رابطه خطی مستقیمی وجود دارد.

جدول ۴ آماره‌های تحلیل رگرسیون چندگانه میزان ایثارگری

معناداری	کمیت F	مقدار R^2	معناداری	آماره t	ضریب رگرسیونی		متغیر
					(Beta)	(β)	
۰/۰۰۰	۲۷/۷۳۷	۰/۲۵۶	۰/۰۰۰	۵/۲۶۷	۰/۱۲	۰/۶۴	حضور در مسجد
Durbin-Watson: ۱/۱۱۳ Method: stepwise Constant=۵۲/۹۴۲							

جدول شماره ۵ آماره‌های تحلیل رگرسیون میزان شهادت طلبی را نشان می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده برابر ۰/۱۵۶ است. این عدد نشان می‌دهد که به ازای یک واحد افزایش در میزان حضور در مسجد، به اندازه ۰/۱۵۶ به میزان شهادت طلبی افراد افزایش می‌یابد. مقدار R^2 (تصحیح شده) نشان می‌دهد که ۱۵۶ درصد از تغییرات متغیر میزان شهادت طلبی افراد توسط میزان حضور آن‌ها در مسجد تبیین و پیش بینی می‌شود. معنی دار بودن F به این معنی است که به طور حتم بین میزان حضور در مسجد و میزان شهادت طلبی رابطه خطی مستقیمی وجود دارد.

جدول ۵ آماره‌های تحلیل رگرسیون چندگانه میزان شهادت طلبی

معناداری	F	مقدار R^2	معناداری	آماره t	ضریب رگرسیونی		متغیر
					(Beta)	(β)	
۰/۰۰۲	۹/۹۰۵	۰/۱۵۶	۰/۰۰۲	۳/۱۴۷	۰/۱۵۶	۰/۲۶۸	حضور در مسجد
Durbin-Watson: ۱/۲۹۵ Method: stepwise Constant=۴۸/۳۹۴							

جدول شماره ۶ آماره‌های تحلیل رگرسیون، میزان توجه به ارزش‌های اسلامی را نشان می‌دهد. یافته‌ها نشان می‌دهد که مقدار ضریب رگرسیونی استاندارد شده برابر ۰/۲۵۹ است. این عدد نشان می‌دهد که به ازای یک واحد افزایش در میزان حضور در مسجد، به اندازه ۰/۲۵۹ به میزان توجه به ارزش‌های اسلامی افراد افزایش می‌یابد. مقدار R^2 (تصحیح شده) نشان می‌دهد که ۲۵۹ درصد از تغییرات متغیر میزان توجه به ارزش‌های اسلامی افراد توسط میزان حضور آن‌ها در مسجد تبیین و پیش بینی می‌شود. معنی دار بودن F به این معنی است که به طور حتم بین میزان حضور در مسجد و میزان توجه به ارزش‌های اسلامی رابطه خطی مستقیمی وجود دارد.

جدول ۶ آماره‌های تحلیل رگرسیون چندگانه میزان توجه به ارزش‌های اسلامی

معناداری	F	مقدار R^2	معناداری	آماره t	ضریب رگرسیونی		متغیر
					(Beta)	(β)	
۰/۰۰۰	۲۷/۹۲۸	۰/۲۵۹	۰/۰۰۰	۵/۲۸۵	۰/۲۵۹	۰/۶۹۹	میزان حضور در مسجد
Durbin-Watson: ۱/۱۹۳ Method: stepwiseConstant=۵۹/۴۴۸							

بحث و نتیجه‌گیری

در این مطالعه حضور مسجد در تقویت بنیان‌های ایثارگری، شهادت طلبی و حفظ و ترویج ارزش‌های اسلامی نقشی پررنگ دارد که به شرح زیر تعبیر می‌شود:

نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که میانگین حضور پاسخگویان در مسجد برابر ۲۶/۵۱ است که در مقایسه با میانگین مورد انتظار (۲۴) بیشتر است. همچنین میانگین میزان نگرش نسبت به ایثارگری برابر با ۶۹/۹۲، میانگین میزان نگرش نسبت به ارزش‌های اسلامی ۷۸/۰۱ و میانگین میزان نگرش نسبت به شهادت برابر ۵۵/۵۰ است. این ابعاد در مقایسه با میانگین‌های مورد انتظار برای متغیرهای فوق به ترتیب ۶۳، ۶۹ و ۴۸ است. نتایج به دست آمده از آزمون ضریب همبستگی پیرسون نشان می‌دهد بین حضور در مسجد و میزان ایثارگری ($r=0/256$)، حضور در مسجد و میزان شهادت طلبی ($r=0/156$)، حضور در مسجد و میزان توجه به ارزش‌های اسلامی ($r=0/259$)، سن و حضور در مسجد ($r=0/215$)، سن و میزان ایثارگری ($r=0/333$)، سن و میزان شهادت طلبی ($r=0/308$) و سن و میزان توجه به ارزش‌های اسلامی ($r=0/320$) رابطه معناداری وجود دارد.

یکی از نتایج این پژوهش تأثیرگذاری مسجد بر روی ایثارگری است. تشریح فرهنگ ایثار و شهادت و معرفی ویژگی‌های اخلاقی و اجتماعی شهدا، تأثیر به‌سزایی در روحیه‌ی مردم به‌ویژه جوانان داشت. بسیاری از ابعاد شخصیتی و اخلاقی رزمندگان، پس از شهادت آنان برای مردم بازگو می‌شد و حتی نزدیکان رزمندگان بعد از شهادت عزیزانشان متوجه می‌شدند که چه افراد بزرگواری برای شهادت گلچین شده‌اند، و خداوند خریدار جان عاشقانی است که جز به وصال او نمی‌اندیشند و در آتش فراق او می‌سوزند. بیان اوصاف و خاطرات شهدا در مساجد،

تأثیر الگویی فراوانی در جوانان داشت و یکی از عوامل مهم تشویق آنان جهت اعزام به جبهه‌ها بود.

از دیگر نتایج حضور مردم در مسجد می‌توان به پایگاه تبلیغ انقلاب اسلامی و دفاع مقدس اشاره کرد. مساجد از مراکز مهم تبلیغ جهانی انقلاب اسلامی و ارزش‌های دفاع مقدس به شمار می‌آیند. نگاهی گذرا به دوران انقلاب اسلامی، نشان می‌دهد که مردم حقایق انقلاب اسلامی و حوادث جهانی را از طریق مساجد دنبال می‌کردند. مسؤولان و شخصیت‌های سیاسی و مذهبی انقلاب، از طریق مساجد با مردم ارتباط داشتند و مطالب گفتنی را به مردم منتقل می‌نمودند. در دوران دفاع مقدس هم حوادث جبهه‌ها و پیامدهای سیاسی و اجتماعی عملیات رزمندگان، بیش‌تر از تریبون‌های مساجد برای مردم تبیین می‌شد؛ حتی فرماندهان مؤثر دفاع مقدس پس از انجام عملیات‌های مهم، در مساجد حضور پیدا می‌کردند، و درباره‌ی چگونگی عملیات‌ها و دستاوردهای آن - به ویژه تأثیر آن در تحولات منطقه‌ای و جهانی - سخن می‌گفتند و مردم هم سخنان پرشور آنان را به‌عنوان سفیران صادق دفاع مقدس، به جان و دل می‌سپردند و برای دیگران نقل می‌کردند.

از جمله دیگر نتایج به دست آمده در این پژوهش، تأثیرات حضور در مسجد بر روی شهادت طلبی افراد است. از خودگذشتگی و فداکاری برای آرمان‌های اسلامی و انقلابی بسیار ارزشمند است؛ به طوری که تا وقتی این خصلت همگانی نشود و محدوده‌ی فراگیری آن گسترش نیابد، همواره خطرات فراوانی، امنیت و آرامش عمومی را تهدید می‌کند. براساس نتایج حاصل از این مطالعه می‌توان استنباط کرد که مسجد تنها محل برگزاری مجالس ترحیم و عزاداری نیست، بلکه پذیرای مسایل و مراسم ازدواج، تعلیم و تربیت، مذاکرات و تصمیم‌گیری‌های اقتصادی و تجاری و امور مربوط به خانواده می‌باشد. در این جا است که زمینه ایجاد اخوت اسلامی فراهم می‌گردد. فلسفه اساسی تأسیس مسجد در محله‌ها و شهرها، تحقق همین امر است.

به عبارت دیگر، مسجد صرفاً مکانی برای انجام فریضه نماز و دیگر مراسم مذهبی نبوده و به عنوان کانون اجتماعات ایفا نموده است. در حال حاضر، اجتماعات محله‌ای در بدو امر در قالب حضور افراد محله در مساجد محلی و دیگر فعالیت‌های جمعی مشابه رشد یافته و به مرور

زمان به بلوغ می‌رسد. برقراری روابط میان فردی با هدف‌گذاری‌های جمعی در سایه مساجد به عنوان نهادهای اجتماعی مستقل و فعال از جمله مهم‌ترین روش‌های ایجاد سازگاری اجتماعی افراد و درک مسایل اجتماعی و فرهنگی جامعه به ویژه اجتماعات محله‌ای محسوب می‌گردد. بیان اوصاف و خاطرات شهدا در مساجد، تأثیر الگویی فراوانی در جوانان داشت و یکی از عوامل مهم تشویق آنان جهت اعزام به جبهه‌ها بود. افسوس که بعد از دفاع مقدس این استوانه‌های ایمان و شهادت فراموش شده‌اند و بعضاً با یاد و آثار آنان هم برخوردی مصرفی با ذائقه‌ی روزمرگی می‌شود، و مساجد رفته رفته از طنین حماسه‌ی آنان بی‌بهره می‌شوند و فرهنگ عافیت‌جویانه، طعنه به میراث خون بار آنان می‌زند، و باغبان ناشی، گل را به جای خار و جین می‌کند.

بنابراین مسجد به عنوان یک مؤسسه و سازمان فرهنگی در اجماع فکری، رفع نیازها و حفظ و انسجام اجتماعی می‌تواند اثرات مهمی به جا می‌گذارد. تحقیقات انجام شده نشان می‌دهد که حفظ روحیه ایثارگری با تمرکز تفکرات و اجماع فکری عالمان امکان‌پذیر است که این عوامل از مواردی است که معمولاً در مساجد مورد تصمیم‌سازی قرار می‌گیرند.

اتفاق نظر پاسخگویان بر ابعاد و شاخصه‌های روحیه ایثارگری، دلیل علمی و متقن بر انتخاب صحیح مؤلفه‌ها و عناصر مطلوب آن است که همین عناصر اساسی باعث جذب و گرایش خیل جوانان و دیگر اقشار جامعه به ویژه دانشجویان به روحیه ایثارگری شده است و این روحیه سازمانی توانسته است همچون پلی محکم جزایر متعدد و پراکنده را به هم وصل و از ترکیب انرژی‌های متفرق انرژی عظیم اتحاد و انسجام ملی را حول دفاع از ارزش‌ها و منافع ملی شکل دهد. نتایج آشکار که ساخت که روحیه ایثارگری قادر است سطحی از رضایتمندی و اقناع را برای همه افراد جامعه بدون توجه به محل سکونت و خاستگاه اجتماعی آنان فراهم سازد، به نحوی که این اعضا حاضرند بدون کوچک‌ترین چشم‌داشتی تا سرحد جان برای حفظ و بقاء آن کوشش کنند.

این پژوهش به نوبه خود توانست بخشی از مهم‌ترین عناصر قوام بخش روحیه ایثارگری را در شهر کرمانشاه که برخاسته از اندیشه‌های الهی و معنوی جوانان ایثارگر بود تبیین کند و انتظارات مردم این شهر از ایثارگران در افق دید آن‌ها را که در امتداد خط سرخ شهیدان در

دوران دفاع مقدس است را به خوبی بیان می‌کند. از آن جا که مطالعه مذکور با روش پیمایش و در سطح وسیعی انجام پذیرفته است، احتمالاً با رعایت احتیاط آن را به سایر استان‌ها و شهرها، تعمیم داد.

براساس نظر دورکیم می‌توان استنباط کرد که مساجد از سه طریق و با استفاده از ساز و کارهای زیر می‌تواند سرمایه اجتماعی و زمینه بروز مؤلفه‌های آن را در جامعه فراهم نماید: در مرحله اول مساجد این ایده را تقویت می‌کند که روابط مثبت در میان افراد جامعه امری قابل تحسین و ستودنی است. در مرحله دوم نهادهای مذهبی و مساجد از مکانیزم‌هایی استفاده می‌کنند که از آن طریق به حمایت رسمی از افراد می‌پردازند. سومین مجموعه از مکانیزم‌ها شامل نقش مذهب و مساجد در ایجاد فروبستگی در رابطه اجتماعی از طریق متصل کردن دوستان و همسایه‌ها در یک گروه اجتماعی همانند است، یعنی اتصال و همبستگی بین اجزاء و عناصر یک مجموعه.

براساس نظریه کنترل اجتماعی مساجد می‌توانند از طریق کنترل غیررسمی که شامل کلیه امر و نهی‌هایی است که به فرد می‌شود تا بتواند با هنجارهای اجتماعی گروهی سازگار شود؛ مثل: خانواده، مسجد. مسجد به عنوان یکی از نهادهای اجتماعی نقش مؤثری در کنترل اجتماعی افراد دارد. بنابراین باعث نوعی آرامش فکری، روانی و اجتماعی برای افراد شده و به تقویت ارزش‌های اسلامی کمک می‌نماید.

براساس نظریه پیوند اجتماعی افراد اهل مسجد به دلیل داشتن دلبستگی، سرسپردگی، درگیری و ایمان به واسطه حضور در مسجد دارای پیوندهای اجتماعی قوی‌تری هستند. چرا که مسجد و مراسم‌ها آن، با تحمیل انضباط بر نفس افراد شرکت‌کننده در آن و آموزش خویشتن‌داری و تحمل و صبر بر آن‌ها، آن‌ها را برای زندگی اجتماعی آماده می‌کند. علاوه بر این در این مراسم افراد و گروه‌های مختلف گرد هم می‌آیند و به این ترتیب پیوندهای مشترکشان را دوباره تصدیق می‌کنند و در نتیجه همبستگی اجتماعی خود را تحکیم می‌بخشند. هم‌چنین براساس نظریه پارسونز می‌توان استنباط کرد که مسجد کارکرد یکپارچگی و حفظ الگو در جامعه دارد و با تنظیم کنش‌های متقابل اجتماعی، الگوهای نظام‌مند را میان اعضا برقرار می‌کند.

با توجه به اینکه میانگین انتظار مردم از ایثارگران استان در حد بالایی قرار دارد، لذا پیشنهاد می‌گردد برنامه‌هایی از طرف صدا و سیما برای آن‌ها تدوین گردد که به عنوان نمونه و الگوهای اجتماعی و فرهنگی برای سایرین در آیند. از طرفی هم امکاناتی در اختیار آن‌ها قرار داده شود که بتوانند به آن الگو و مرجع مورد نظر برای سایرین برسند.

۱- تقویت فرهنگ عاشورایی و تأثیر آن بر جامعه با حضور مردم در این مجالس و اثر آن در روحیه.

۲- ترغیب شهروندان در مجامع عمومی و توسعه اخلاق و معنویات و تأثیر آن در جامعه با عشق‌ورزی به مکتب اسلامی.

۳- ترویج ارزش‌های اخلاقی و معنوی بین جوانان و نوجوانان با برنامه‌ریزی مناسب و دعوت از این عزیزان جهت شرکت و حضور.

۴- ترویج و تعالی فرهنگ ایثار و شهادت و ایجاد وحدت و افزایش آمادگی در برابر آسیب‌های اجتماعی از طریق آگاهی به افراد.

۵- تقویت و تحکیم روحیه مقاومت و از خودگذشتگی در جامعه برای احیای اجتماعی.

الف- نقش سازمان‌های مذهبی و اجتماعات و به خصوص مساجد، در این زمینه، می‌تواند در راستای تحکیم بعد معنوی حیات جوانان سرنوشت‌ساز باشد. هم براساس وظیفه انسانی و هم براساس تکلیف اساسی، لازم است به هدایت و راهنمایی آنان پرداخت.

ب- والدین به عنوان اولین مربیان جوان در محیط خانواده، مربیان مدارس در محیط مدرسه و متولیان و گردانندگان امور مساجد به عنوان سومین و عمومی‌ترین محیط و جامعه تربیتی و نقشی مهم و اساسی ایفا می‌کنند.

ج- تکیه بر مساجد به دلیل نقش تاریخی این پایگاه در زمینه تربیت و تعلیم از یک سو و جنبه دینی و مذهبی آن، که مطابق با فطرت پاک دوران جوانی و نوجوانی است، از سوی دیگر است. بنابراین، یکی از اساسی‌ترین وظایف والدین و مربیان تشویق و ترغیب قولی و عملی جوانان و نوجوانان به شرکت در برنامه‌های معنا محور مساجد است.

(۱) این مقاله برگرفته از طرح پژوهشی با حمایت بنیاد شهید و امور ایثارگران استان کرمانشاه است.

منابع

- ۱- باقری دولت آبادی، علی (۱۳۸۹). ابزارها و چگونگی تأثیرگذاری جنگ نرم بر تضعیف فرهنگ ایثار و شهادت، همایش ملی ایثار و شهادت و توسعه کشور (از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، وحدت و انسجام ملی، سیاسی، امنیتی، دینی، فرهنگی، هنری و ادبی)، ۱۲ آبان ۱۳۸۹.
- ۲- بوتول، گاستون (۱۳۷۹)، جامعه‌شناسی جنگ، ترجمه هوشنگ خجسته، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- ۳- ترنر، جانانان اچ (۱۳۷۰). ساخت نظریه جامعه‌شناختی، ترجمه دکتر عبدالعلی لهسایی زاده، شیراز: انتشارات نوید شیراز.
- ۴- جهانیان، رمضان (۱۳۷۶). بررسی جاذبه‌ها و دافعه‌ها در اقامه نماز جماعت دبیرستان‌های پسرانه شهر تهران. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان تهران.
- ۵- خسروی، محمد حسن (۱۳۸۷)، راهکارهای کنترل جرم از نگاه امیرالمؤمنین، به سفارش ستاد مردمی پیشگیری و حفاظت اجتماعی.
- ۶- دوچ، مورتون (۱۳۷۴) نظریه‌ها در روان‌شناسی اجتماعی، ترجمه: مرتضی کتبی، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- ۷- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۰)، کندوکاوها و پنداشته‌ها، تهران، شرکت سهامی انتشار، چاپ چهارم.
- ۸- زنگی آبادی، مهدی. (۱۳۷۲). بررسی شیوه و روش‌های جذب دانش آموزان کلاس‌های دوم و سوم متوسطه به نماز و نماز جماعت در دبستان کرمان. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان کرمان.
- ۹- سیلان اردستانی (۱۳۷۹). راههای گسترش فرهنگ نماز در بین آموزان، مقطع متوسطه شهرستان اردستان. دانشگاه آزاد اسلامی خوراسگان (پایان نامه).
- ۱۰- ستوده، هدایت‌الله (۱۳۸۳)، آسیب‌شناسی اجتماعی (جامعه‌شناسی انحرافات)، تهران، آوای نور.
- ۱۱- سلیمان پور، محمدعلی (۱۳۹۱)، مسجد: نظریه‌ها و کارکردها با تأکید بر سلامت اجتماعی،

- مجموعه مقالات منتخب نخستین جشنواره ملی مسجد، پیشگیری از وقوع جرم، سلامت روانی، سندج، خرداد ۱۳۹۱.
- ۱۲- سلیمی، حسین (۱۳۶۸)، روانشناسی نظامی، تهران، انتشارات شرکت بین‌المللی نشر و تبلیغ.
- ۱۳- سوره جن، آیه ۱۸.
- ۱۴- شاعری، محمد حسین (۱۳۸۲)، جامعه‌شناسی شهادت طلبی و انگیزه‌های شهیدان، تهران، انتشارات شاهد.
- ۱۵- شایگان، فریبا (۱۳۸۹)، تبیین جامعه‌شناسی مشارکت مردم در مساجد، تهران، انتشارات جامعه‌شناسان.
- ۱۶- صادقی، محمد و همکاران (۱۳۷۸). بررسی نگرش دانش‌آموزان نسبت به فریضه نماز، در استان گلستان. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان گلستان.
- ۱۷- عسگری، محمد (۱۳۷۸). بررسی نگرش و راههای جذب دانش‌آموزان دوره راهنمایی و متوسطه استان همدان نسبت به طرح اقامه نماز. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان همدان.
- ۱۸- فتح‌اللهی، مسلم و علیرضا جمالی منش (۱۳۸۹)، فرهنگ شهادت و انسجام ملی، همایش ملی ایثار و شهادت و توسعه کشور (از جنبه‌های اقتصادی، اجتماعی، وحدت و انسجام ملی، سیاسی، امنیتی، دینی، فرهنگی، هنری و ادبی)، ۱۲ آبان ۱۳۸۹.
- ۱۹- کارکنان نصرآبادی، محمد، (۱۳۸۶) بررسی نگرش شهروندان در مورد رابطه سرمایه اجتماعی و توسعه شهری، پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه پیام نور مرکز تهران.
- ۲۰- کمالی‌نهاد، محمدعلی. (۱۳۷۱). بررسی عوامل خانوادگی مدرسه‌ای‌گرایش دانش‌آموزان به نماز جماعت. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان مرکزی.
- ۲۱- کوزر، لیویس (۱۳۷۳). زندگی و اندیشه بزرگان جامعه‌شناسی، ترجمه محسن ثلاثی، تهران: انتشارات علمی.
- ۲۲- گار، تدرابرت (۱۳۷۷). چرا انسانها شورش می‌کنند؟، ترجمه علی مرشدی زاد، تهران، پژوهشکده مطالعات راهبردی.

- ۲۳- گیدنز، آنتونی، (۱۳۸۶). جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران، نشر نی.
- ۲۴- گیدنز، آنتونی. (۱۳۷۴). جامعه شناسی، ترجمه: منوچهر صبوری، نشر نی، چاپ سوم.
- ۲۵- مسعودی فر، احمدرضا (۱۳۷۵). بررسی عوامل مؤثر در گرایش نوجوانان دبیرستانهای شهر مشهد به نماز جماعت. شورای تحقیقات آموزش و پرورش استان خراسان.
- ۲۶- معدنی، سعید (۱۳۷۸)؛ مقدمه‌ای بر مفهوم فرهنگ شهادت و شیوه‌های ترویج آن، زیر نظر دکتر مسعود حاجی زاده میمندی، دفتر تحقیق و پژوهش اداره تحقیقات و مطالعات بنیاد شهید انقلاب اسلامی.
- ۲۷- نیازی، محسن و محمد کارخانه نصر آبادی (۱۳۹۱)، نقش و تأثیر کارکردهای اجتماعی مساجد دانشگاه‌ها در گرایش دانشجویان به نماز، مجموعه مقالات منتخب نخستین جشنواره ملی مسجد، پیشگیری از وقوع جرم، سلامت روانی، سندج، خرداد ۱۳۹۱.
- ۲۸- هاشمی، محمد رضا (۱۳۷۷). "تأثیر فرهنگ سازمانی بر رضایت شغلی اعضاء رسمی سپاه"، پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه تربیت مدرس، دانشکده مدیریت.
- 29- Abercrombie, N. S. & Turners, J. (1984). "Bryan Dictionary Sociology penguin Book."
- 30- Kikolt, K. G. (1998). Recent development in attitude and social structure. Annuall. Review of sociology. Vol. 140, pp. 381-403.
- 31- Schwartz, S. H. & Sagive, L. (1995). Identifying culture specific in the content and structure of value, Journal of cross-cultural psychology, Vol. 21. No. 2.
- 32- Schwartz, S. H. (1992). Universal in the content and structure of value: theoretical advance and empirical tests in 20 countries in M.Zana(Ed). Advances in experimental social psychology, Vol. 25. Pp. 1-65.
- 33- Turner, J. H. (1986). "The Structure of Sociological Theory", Fourth Edition U.S.A: Dorsey.